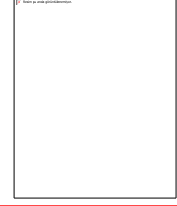

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 06.11.2024
Kabul Tarihi : 27.03.2025

<https://doi.org/10.29029/busbed.1580431>

KARAMANLI TÜRKÇESİ-YUNANCA BİR SÖZLÜK: LEXIKON TURKIKON KAI GRAIKIKON

Beytullah BEKAR¹

ÖZ

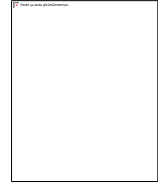
Tarihî süreç içerisinde Türk toplulukları Göktürk, Uygur, Arap, Kiril, Ermeni, Yunan, Süryani, İbrani, Latin gibi alfabeleri kullanmışlardır. Grek alfabesi, Anadolu'da özellikle Kayseri, Niğde, Nevşehir, Konya, Burdur, Isparta, Antalya yörelerinde kullanılmakla birlikte Ankara, Manisa, Mersin, Karadeniz Ereğlisi, Tokat ve İstanbul'un bazı semtlerinde Grek harfi kitabeler de bulunmuştur. Grek alfabesini kullanan ve Hristiyan olan Türkler Karamanlîca olarak adlandırılan dille çok zengin bir kültür ve edebiyat oluşturmuşlardır. Grek alfabesiyle yazılmış Türkçe eserler, tespit edilebildiği kadarıyla ilk olarak XVI. yüzyılda görülür. Bu Türkler, Hristiyan olmaları sebebiyle daha çok dinî ve ahlakî nitelikte eserler ortaya koymuşlardır. Bunun yanında sözlük ve gramerler de yayımlanmışlardır. Karamanlı Türkçesiyle yazılmış bu metinlerde konuşma özelliklerinin görülmesi ve metinlerin söz varlığı açısından döneme ışık tutmaları sebebiyle araştırılması ve incelenmesi gereken eserlerdir. Çalışmanın konusunu da 1838 yılında yazılan iki dilli bir sözlük teşkil etmektedir. Sözlük, Baviera Eyalet Kütüphanesinde L.as.443'te kayıtlıdır. Eser, 56 sayfadan oluşmakta olup her sayfa iki sütun hâlinde düzenlenmiştir. Sağ sütunda Grek harfli Türkçe sözler, sol tarafta ise bunların Yunanca karşılıkları verilmiştir. Çalışmada önce Karamanlı Türkleri hakkında kısa bir bilgi, sonra sözlükte kullanılan Grek alfabesi verilmiştir. İnceleme kısmında sözlükte geçen ses olayları ve eserin diğer dikkat çekici dil hususiyetleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda ise Grek harfli sözlüğün Latin harflerine aktarımı verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karamanlı Türkleri, Karamanlı Türkçesi, Grek alfabesi, Karamanlı Türkçesi-Yunanca Sözlük.

¹ Doç. Dr, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, beytullahbekar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>

Article Type : Research Article
Date Received : 06.11.2024
Date Accepted : 27.03.2025

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1580431>

KARAMANLI TURKISH-GREEK DICTIONARY: LEXICON TURKIKON KAI GRAIKIKON

Beytullah BEKAR¹

ABSTRACT

In the historical process, Turkish communities have used Gokturk, Uighur, Arabic, Cyrillic, Armenian, Greek, Syriac, Hebrew and Latin alphabets. The Greek alphabet was used in Anatolia, especially in Kayseri, Niğde, Nevşehir, Konya, Burdur, Isparta, Antalya, Kayseri, Manisa, Mersin, Karadeniz Ereğlisi, Tokat and some districts of Istanbul. These Christian Turks created a very rich culture and literature in the language called Karamanli Turkish. As far as can be ascertained, the first Turkish works written in the Greek alphabet appear in the 16th century. Since these Turks were Christians, they produced mostly religious and moral works. They also published dictionaries and grammars. These texts written in Karamanli Turkish are works that should be researched and analyzed because they shed light on the period in terms of speech features and the vocabulary of the texts. The subject of this study is a bilingual dictionary written in 1838. The dictionary is recorded in L.as.443 in the Bavarian State Library. The work consists of 56 pages and each page is organized in two columns. In the right column, Turkish words with Greek letters are indicated, while their Greek translation are given in the left column. In the study, firstly, a brief information about Karamanli Turks and the Greek alphabet used in the dictionary are given. In the analysis, phonetic events in the dictionary and other remarkable linguistic features of the work are evaluated. At the end of the study, the translation of the Greek dictionary into Latin letters is indicated.

Keywords: Karamanli Turks, Karamanli Turkish, Greek alphabet, Karamanli Turkish-Greek Dictionary.

¹ Assoc. Prof. Dr., Kırklareli University, Faculty of Science and Literature, beytullahbekar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>

GİRİŞ

Karamanlı Türkleri ve Karamanlca

Seyyah Hans Dernschwam 1553 – 1555 yılları arasında İstanbul ve Anadolu’ya seyahatini anlattığı, *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü* adlı eserinde İstanbul’da Yedikule civarında kıraç bir yerden bahseder. Burada Caramania (Karaman) diyarından gelmiş ve Caramanos (Karamanlılar) denilen bir halkın bulunduğunu belirtir. Bu topluluğun Hristiyan olduğunu, ibadetlerini Rumca yaptıklarını, Rumca bilmediklerini ve dillerinin Türkçe olduğunu yazar (Dernschwam, 1992, s. 78). Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* adlı eserinde Antalya’nın yirmi mahallesinden dördünde Urum keferesinin sakin olduğunu, bunların Rumca değil bätül Türk lisânı üzre kelimât ettiklerini belirtir. Alanya’da da aynı halk için Urum lisânı bilmediklerini bätül Türk lisânı bildiklerini yazar (akt. Develi, 2010, s. 26). Karamanlı Türkler üzerine çalışmalar yapan Evangelia Balta, Karamanlıların Rum olduklarını ispatlamaya çalışmıştır. Evangelia Balta, Karamanlca konuşanların, Bizans’ın doğu bölgesinde uç sınırının Kapadokya olması ve buraya Türk kavimlerin hakimiyeti nedeniyle buradaki Yunanlı bölge sakinlerinin dillerini ilk unutan topluluk olduğunu savunur. Türkçe konuşukları için *Yunan adına layık olmayan, yarım Hristiyan ve kara dinli* olarak görüldüklerinden bahseder (Balta, 1998, s. 4). Eckmann, bazı Karamanlı iskân yerlerine Suriye’de, Balkanlar’da, Besarabya’da, hatta Kırım’da tesadüf edilmekle beraber, Karamanlıların esas kitlesi, Türk-Yunan ahali mübadelesine kadar, Anadolu’nun takriben Trabzon-Fırat-Toros-Silifke hattından batıya düşen kısmında, bilhassa Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgesinde, Karadeniz’in sahil bölgesinde, İstanbul’da ve başka yerlerde dağınık olarak bulunduklarını yazar (Eckmann, 1950, s. 165). Daha sonraki süreçte Lozan Antlaşması’ndaki “Yunan ve Türk Haklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” uyarınca gerçekleştirilen mübadele sırasında Yunanistan’daki Müslüman Türkler ile Türkiye’deki ile Hristiyan Rumların değişimi olmuş (Kayam, 1993, s. 581) ve böylece Karamanlılar Yunanistan’a gönderilmiştir. Karamanlıların menşei hakkında iki nazariye ileri sürülmektedir: 1. Karamanlılar Türkleşmiş Rumlardır; 2. Selçuklular zamanında Bizanslılarla olan sıkı münasebetler neticesinde Türklerin bir kısmı Hristiyanlığı kabul etmiştir ve Karamanlılar bunların torunları, yani aslen Türk’türler (Eckmann, 1950, s. 165). Eckmann, bu görüşleri ifade ettikten sonra Karamanlıların birkaç Yunanlı bilginin iddia ettiği gibi Osmanlılar tarafından zorla Türkleştirilmiş Yunanlılar olmadıklarını büyük bir ihtimalle bir zamanlar asker olarak Bizans hizmetinde çalışan Türklerin torunlarıdır veya mülteci, savaş esiri vb. olarak Bizans İmparatorluğu’nun Anadolu’daki eyaletlerine yerleştirilmiş ve Hristiyanlığı kabul etmiş olabileceklerini ifade eder. Bu Hristiyan Türklerin büyük bir kısmının XIV. yüzyılda Karamanoğulları Beyliği’nin hakimiyeti altına girdiklerini ve daha sonraki süreçte o zamanki Karamanoğulları Beyliği sınırları dışında yaşayanlar da dâhil olmak üzere bütün Hristiyan Türklerin, Karamanlı adını aldıklarını ancak Karamanlıların bu adı kullanmadıklarını, kendilerini genellikle “Anadolu Hristiyanları”, “Anadolu Ortodoks Hristiyanları”, “Yunan Dilini Bilmeyen Anadolu Hristiyanları” veya sadece “Anadolulular” olarak adlandırdıklarını yazar (Eckmann, 1991, s. 20-21). Evangelia Balta, *Gerçi Rum İsek de Rumca Bilmez Türkçe Söylersiz Karamanlılar ve Karamanlca Edebiyat Üzerine Araştırmalar* adlı çalışmasında Karamanlılar için “Türkçe konuşan Ortodokslar, Anadolu Türk Ortodokslar, Anadolu Türkofon (Türkçe konuşan) Ortodoks Topluluğu” tabirini kullanmıştır (Balta, 2018, s. 103 - 105). İşte bu topluluğun ortaya koyduğu Grek harflerine dayanan Türkçe; Karamanlı Türkçesi veya Karamanlca olarak adlandırılır. Grek alfabesiyle yazılmış Türkçe eserler ilk olarak XVI. yüzyılda görülür. Fatih Sultan Mehmed’in isteği üzerine, Patrik Gennadios Scholarios’un XV. yüzyılda yazdığı Hristiyanlığın esaslarını anlatan ve aslı Yunanca olan *İtikadnâme* adlı eser önce Türkçeye tercüme edilerek Fatih’e sunulmuş ve daha sonra Grek harfleriyle Türkçe olarak yazıya geçirilmiştir. Bu Grek harfli metin 1584’te, Martino Crusius tarafından Basel’de yayımlanmıştır (Eckmann, 1991, s. 22-23). Sonraki süreçte başta dinî-ahlaki olmak üzere farklı türlerde eserler de yayımlanmıştır (Bekar ve Güngör, 2024, s. 1-3). Bu eserlerden bazıları da gramer kitapları ve sözlüklerdir. Ekşi (2014, s. 283), Karamanlı edebiyatını verilen eserlerin konusu bakımından beş grupta toplamıştır: 1. Dini Eserler, 2. Din Dışı Eserler (Halk hikayeleri, çeviri romanlar vs.), 3. Öğretici kitaplar (Ders kitapları, gramer kitapları, sözlükler, alfabeler), 4. Süreli Yayınlar (gazeteler, dergiler), 5. Diğer (Kitabeler, salnameler, mektuplar vs.). Yapmış olduğu gruplandırma çalışması sonucunda 19. yüzyıla kadar yazılmış eserlerde dinî nitelikli eserlerin yaygın olduğunu 19. yüzyıldan sonraki eserlerde din dışı eserlerin sayısının arttığını belirtir (Ekşi, 2014, s. 283). Makalenin konusunu da 1838 yılında yayımlanan iki dilli (Karamanlca-Yunanca) bir sözlük teşkil etmektedir.

Eser Hakkında

Eser, iki dilli bir sözlük olarak hazırlanmıştır. Kütüphane kayıtlarına göre yazarı, Zacharias Hagioreitēs’tir. Çalışmalarda eserin yazarıyla ilgili bilgilere ulaşılamamıştır. Eser, 1838 yılında En Benetia yayınevinde *Lexikon turkikon kai graikikon* “Türkçe ve Yunanca Sözlük” adıyla yayımlanmıştır. Bavyera Eyalet Kütüphanesinde L.as.443’te kayıtlıdır. Sözlük 56 sayfadan oluşmaktadır. 3. sayfadan 55. sayfaya kadar sözlük, 55. ve 56. sayfalarda da sayılar ve çarpım cetveli bulunmaktadır. Her sayfa iki sütun hâlinde düzenlenmiştir. Sağ sütunda Grek harfli Türkçe sözler, sol tarafta ise bunların Yunanca karşılıkları verilmiştir. Sözlükte söz varlığı Grek alfabe sırasına göre düzenlenmiştir, bu sebeple aynı işaretle karşılanan seslerin alt alta sıralandığı görülür. Sözlükte hem kelimeler

hem kelime grupları hem de cümle düzeyinde yapılar yer almaktadır. Bazı yerlerde fiillerin çekimli biçimlerine de yer verilmiştir. Eserde tematik açıdan belli bir düzen olmayıp hemen her konuda, çok geniş bir yelpazede somut-soyut kavramlara yer verildiği görülür. Sözlükte (İstanbul, Akdeniz, İstankö (İstanköy), Karadeniz, Girit adası, Mısır, Kuprız, Bağdat, Daut “Davut” gibi özel adlar da geçmektedir. Sözlükte geçen “beslemem var, besleme tut, besleme kaçtı, besleme bulamadım, beslemeyi kovdu, yesir sattım, sattım üzümü, satarım ayva, sattım beygiri, bağı çok üzümü var, bağı satarım, bağ aldım, balık, balık alırım, balık satarım, pirinç, dükkânı aç, dükkânda otur, dükkânı kapat” gibi ifadeler bize eserin yazıldığı yer ve dönemin sosyolojisi hakkında bilgiler vermektedir.

Sözlükte kelimenin farklı söyleyiş biçimlerine de yer verildiği görülür: misafir, musafir, rüzgâr, örüzgâr. Bazen de yakın anlamı iki kelime yan yana sıralanmıştır: hakim-hekim; bahr-deniz, bahil-nekes vb. Eserde madde başlarının yazımında kısmen hatalar da vardır, bu hatalar kelimelerin Yunanca karşılıklarından ve sözlük içindeki diğer madde başlarıyla karşılaştırılarak tespit edilip dipnotta gösterilmiştir.

İNCELEME

Eser yukarıda da belirtildiği gibi iki dilli bir sözlüktür. Grek alfabe sıralamasına göre hazırlanan sözlükte bir düzen bulunmamaktadır. Eser, kısa bir sözlük olduğu için eserden hareketle Karamanlı Türkçesine yönelik detaylı bir fonetik ve morfolojik veri ortaya koymak için yeterli değildir. Buna rağmen eserde madde başı olarak verilen kelimelerde, kelime gruplarında, cümle düzeyindeki yapılarda ve fiil çekimlerinde Karamanlı Türkçesine ait ağız özellikleri tespit edilebilmektedir. Bu nedenle çalışmamızın çerçevesini eserdeki Karamanlı Türkçesine ait dikkat çekici ağız özellikleri oluşturmaktadır. İnceleme bölümünde ilk olarak eserde kullanılan Grek alfabesi ve bunların Latince karşılıkları verilmiştir. Devamında ise Karamanlı Türkçesi ağız özelliği gösteren fonetik ve morfolojik hususlar üzerinde durulmuştur. 3. bölümde eserde Grek alfabe sıralamasına göre karışık verilen söz varlığı kelimeler, kelime grupları ve cümle düzeyindekiler olmak üzere gruplandırılarak Latin harflerine aktarılmıştır.

Eserde Kullanılan Grek Alfabesi ve Karşılıkları

Karamanlîca metinlerin imlasında bir standart bulunmamaktadır. Özellikle bazı ünlü ve ünsüzlerin gösteriminde karışıklıkla mevcuttur. Bu karışıklığın bir nedeni Grek alfabesindeki bazı işaretlerin Türkçede birden çok ses için kullanılması, diğer bir nedeni ise Türkçedeki bazı sesler için Grek alfabesinde birden çok işaretin bulunmasıdır: Örn.: σ = /s~/ş/, ο = /o~/ö/, π = /b~/p/, τ = /t~/d/; /d/ = ντ~τ, /ü/ = ου~υ~ιου vb.

Tablo 1.

Eserde kullanılan Grek alfabesinin Latince karşılıkları

Grek alfabesi	Latin alfabesi
Α, α	A, a
Ια	â
Μπ	B, b
τζ	C, c, Ç, ç
ντζ	C, c
Δ, ντ	D, d, dd
Ε, ε	E, e
Φ, φ	F, f
Γ, γ, γκ	G, g, ğ
Χ, χ	H, h
Η, ι, η, ετ	I, î, Î, i
Κ, κ, κκ	K, k, kk, G, g
Λ, λ, λλ	L, l
Μ, μ	M, m
Ν, ν, νν	N, n
γγ	Ñ, ñ
Ο, ο, ω	O, o
Ο, ιο, ο	Ö, ö
υ	o, u, ü
Π, π	P, p, B, b
Ρ, ρ	R, r
Σ, σ, σσ, ζ	S, s, Ş, ş
Τ, τ, ττ	T, t, D, d
ΟΥ, ου	U, u
Ου, ου, υ, ιου	Ü, ü

B, β, ββ	V, v, vv
Γ, Γl, γ, γl, ĩ	Y, y
и, ı	yl, yi, ıy, iy
Z, ζ	Z, z
Ξ, ξ	Ks, kş
Ev	Ev

Ses Olayları

Ünlüler

Türeme

Alıntı kelimelerde

Türkçede kelime başında /l/ ve /r/ ünsüzleriyle başlayan sözcüklerin önünde ve kelime içinde yan yana gelen ünsüzler arasında söyleyişi kolaylaştırmak amacıyla *ünlü türemesi* meydana gelir (Özkan, 2009, s. 172).

ø- > ı-, i- : lahana (Rum.) > ilahana, rahatlık (Ar. + T.) > irahatlık

ø- > ö-: rüzgâr (Far.) > örüzgâr

ø- > u-: ruba (İt.) > uruba

Türkçenin hece yapısına aykırı olan alıntı kelimelerde kelime içinde yan yana gelen ünsüzler arasına söyleyişi kolaylaştırmak için ı, i, u, ü gibi dar ünlüler getirilir (Özkan, 2009, s. 172).

-ø- > -i-: çift (Far.) > çift, secde (Ar.) > secide

Düşme

Türkçe kelimelerde vurgusuz orta hece ünlüsü düşme eğilimindedir.

-ı- > -ø-: bırak (T.) > brak

Daralma

Türkçede bazı ünsüzlerin yerleri ve çıkış tarzları da ünlüleri etkileyerek onların değişmelerine sebep olur (Özkan, 2009, s. 212). Bu ses hadisesi neticesinde de ünlü daralması olayı meydana gelir.

Alıntı kelimelerde

-ü- > -i-: tecrübe (Ar.) > tercibe, tercüman (Ar.) > terciman, mümkün (Ar.) > mimkin

Türkçe kelimelerde

-e- > -ü-: dövecek (Ar.) > döyüce

Genişleme

Bazı sözcüklerdeki /g/ ve /k/ ön ve art damak ünsüzleri yanlarındaki ünlüleri genişletirler (Böler, 2020, s. 134).

Türkçe kelimelerde

u-, -u- > o-, -o-: uğur (T.) > oğur

ü-, -ü- > ö-, -ö-: büyük (T.) > böyük, üveyik (T.) > öveyik, üvey (T.) > övey

Düzleşme

Sözcük ya da eklerdeki yuvarlak ünlülerin türlü etkilerle düz duruma gelmesine denir (Böler, 2020, s. 142)

Türkçe kelimelerde

-ü- > -i-: bütün (T.) > bitün

Yuvarlaklaşma

Düz bir ünlünün yanındaki /b/, /m/, /p/, /v/ gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlak ünlü durumuna geçmesidir (Özkan, 2009, s. 214).

Alıntı kelimelerde

-a- > -o-: sabah (Ar.) > sobah

-ı- > -u-: camız (Ar.) > camuz, fırsat (Ar.) > fursat

Türkçe kelimelerde

-ı- > -u-: balık (T.) > baluk, pınar (T.) > punar

Benzeşme

Alıntı kelimelerde

Bir gramer birliği içinde yan yana gelen veya aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestene biri, diğerine tesir ederek onu kendisine benzetir. Bu benzetmede sesler ya çıkış yerleri bakımından ya da çıkış tarzları bakımından birbirini etkiler. Yani farklı nitelikleri olan seslerin çeşitli sebeplerle birbirini etkileyerek aynı veya ortak nitelikler kazanması olayıdır (Özkan, 2009, s. 193-197).

Alıntı kelimelerde

-a- > -e-: şeftali (Far.) > şefteli, merhamet (Ar.) > meremet

-e- > -a-: fasulye (Rum.) > fasulya, zerzevat (Far. + Ar.) > zarzavat, bahane (Far.) > mahana, halen (Ar.) > halan, beraber (Far.) > barabar, kıymet (Ar.) > kıymat

-ı- > -a-: kâğıt (Far.) > kahat

-i- > -a-: sahip (Ar.) > sahap

-i- > -e-: şehir (Far.) > şehir, vilayet (Ar.) > velayet

-u- > -a-: ruhban (Ar.) > rahban

-u- > -o-: nohut (Far.) > nohot

-i- > -a-: sahip (Ar.) > sahap

Aykırılma

Aynı ya da benzer seslerden birinin boğumlanma noktası bakımından başkalaşmasına aykırılma denir (Böler, 2020, s. 231)

Türkçe kelimelerde

-a- > -e-: bana (T.) > bena

Ünsüzler

Türeme

Çeşitli sebeplere bağlı olarak ön seste, iç seste ve son seste meydana gelen ünsüz türemesidir.

-ø- > -h-: saat (Ar.) > sahat

Düşme

İç seste

Erime, büzülme ve yutulma gibi sebeplere bağlı olarak meydana gelen ses olaylarıdır (Gülsevin, 2002, s. 47-56).

Türkçede en çok düşme eğilimi gösteren ünsüzler /k/, /g/, /ğ/, /l/, /n/, /r/ dir (Özkan, 2009, s. 179).

-d- > -ø-: gündüz (T.) > günüz

-g- > -ø-: peygamber (Far.) > peyamber

-h- > -ø-: merhamet (Ar.) > meremet, kabahat (Ar.) > kabaet

-l- > -ø-: Kızılbaş (T.) > Kızıbaş

-r- > -ø-: versen ya (T.) > vesenya

-u- > -ø-: torunum (T.) > tornum

Son seste

-k > -ø-: dövecek (T.) > döyüce

-r > -ø-: bir (T.) > bi

Akıcılığa ve sızıcılığa

Patlayıcı süresiz ünsüzlerin akıcı ve sızıcı ünsüzlere dönmesi olayıdır (Özkan, 2009, s. 209; Böler, 2020, s. 193).

Bununla birlikte akıcı ve sızıcı ünsüzler arasında da değişimler Karamanlı Türkçesinde görülmektedir.

b- > m-: bahane (Far.) > mahana

-ç- > -ş-: kaçmış (T.) > kaşmış

-ğ- > -h-: kâğıt (Far.) > kahat

-ğ- > -y-: değnek (T.) > deynek

-k- > -h-: akçe (T.) > ahçe

l- > n-: lezzet (Ar.) > nezet

v-, -v- > f-, -f-: vesvese (Ar.) > fesfese, rüşvet (Ar.) > rüşfet

-v- > -y-: dövecek (T.) > döyüce

Süreksizleşme

Sızıcı sürekli ünsüzlerin patlayıcı süresiz ünsüzlere dönüşmesine patlayıcılığa denir (Böler, 2020, s. 199)

-h- > -k-: bahşiş (Far.) > bakşiş

-ş- > -ç-: çarşaf (Far.) > çarçaf, sipariş (Far.) > sipariç

Benzeşme

Bir kelimeye yan yana bulunan ünsüzlerin sedalılık-sedasızlık ve çıkış yerleri bakımından birbirine benzeşmesine denir (Özkan, 2009, s. 215-219)

-ml- > -mn-: gömlek (T.) > gömnek

-nl- > -nn-: > dinle (T.) > dinne, enli > enni

-nn- > -nd-: cehennem (Ar.) > cehendem

Sedalılığa

Sedasız ünsüzlerin sedalı karşılıklarına dönmesi olayıdır.

t- > d-: tavşan (T.) > davşan, tırnak (T.) > dırnak

Sedasızlaşma

Sedalı ünsüzlerin sedasız karşılıklarına dönmesi olayıdır.

-z- > -s-: uzağa (T.) > usağa

İkizleşme

İki ünlü arasında kalan orta hece ünsüzleri l, m, n bazen kuvvetli vurgulara, bazen de sebebi anlaşılmayan eğilimlere bağlı olarak ikizleşmektedir (Özkan, 2019, s. 139).

-n- > -nn-: iğne (T.) > ine > inne

Tekleşme

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi ses hadisesidir.

-zz- > -z-: lezzet (Ar.) > nezet

Göçüşme (Yer değiştirme)

Kelime içindeki iki sesin yer değiştirmesi olayıdır. Bu ses olayı genellikle komşu sesler ve ünsüzler arasında meydana gelir. Bununla birlikte uzak sesler ve ünlüler arasında görülen göçüşmeler de bulunmaktadır (Özkan, 2009, s. 192)

ıs- > sı-: ısmarlamak > sımarlamak

l-, -n- > n-, -l-: lanet (Ar.) > nalet

-lv- > -vl-: yalvar- (T.) > yavlar-

-yr- > -ry-: bayram (T.) > baryam

Eserdeki Diğer Dikkat Çekici Diğer Dil Özellikleri

Hâl eklerindeki işlev değişimi

Belirtme hâli eki yönelme hâli işlevinde kullanılmıştır: evimi gelme “Evime gelme”, Atı bindi gelin “Ata bindi gelin”, Ananı sarılayım “Anana sarılayım”.

Yönelme hâli eki belirtme hâli işlevinde kullanılmıştır: Elime sıkma “Elimi sıkma”, Nişana vurdum “Nişanı vurdum.”

Yönelme hâli eki bulunma hâli işlevinde kullanılmıştır: Zindana çok adam var “Zindanda çok adam var.”, İstanbul’a oğlum var “İslambol’da oğlum var.”

Ek yığılması

Vasıta durumu ekinin üst üste geldiği örnekler tespit edilmiştir: burguyunan delerim, elimilen tuttum, endazeyle vur, geleyim seninlen, iskemnen

Tamlamadaki unsurların yer değiştirmesi

Sıfat tamlamasındaki sıfat ve isim unsurlarının yer değiştirdiği görülür: saç başımdan “başımdaki saç”

2Devrik yapılar

Eserde geçen cümle yapıları incelendiğinde Batı dillerinde olduğu gibi, devrik yapıların ağırlıkta olduğu görülür: sakın dokanma bana, satmadım elması, sıçıra geç suyu, sattım beygiri vb.

SÖZLÜK

Eserde, söz varlığı alfabetik olarak verilmiştir. Söz varlığının içinde kelimeler, kelime grupları ve cümleler karışık bir şekilde bulunmaktadır. Yazarın karışık olarak verdiği söz varlığı alfabetik olarak kelimeler, kelime grupları ve cümleler olmak üzere üç paragraf halinde incelenmiştir.

A (s. 3-5)

Kelime: (s. 3) ayva, ağaç kaunu “ağaç kavunu”, anason, altın, ahçe “akçe”, april-nisan, araba, (s. 4) adam, ayak, arpa ve perinc, aba, ağzı, aslan, ayı, armut, arıcı, arı, ayva, at, ana, at, alaşehir, ayonoro, arpacık, avas “yoksulluk, fakirlik”, (s. 5) arpa, Akdeniz, ayna

Kelime grubu: (s. 4) akıllı adam, akılsız adam, aya “ela” gözlü, acı su, aziz adam, (s. 5) anasının oğlu, anasının kızı, aziz yer, ayın yenisi, ayın karanlığı “karanlığı”, ayın aydeniği “aydınlığı”, ak toprak, ahmak adam, ala gözlü¹

Cümle: (s. 3) avrat severim, ağlama, adam çok var, adam az var, alasin şu adamı, as şu adamı, ayırasın şu adamı, ayrı tuttu beni, alıver şu kızı, alasin ceviz, alasin elma, alasin tütün, alasin peynir, alasin baluk, alasin keten, alırım seni, almam seni, (s. 4) aldım bir köle, ağla, ağladım, ananı seveyim / sarılayım, ablanı seveyim, ağlarım, ateş yak, ateşi söyündür, ağzını² aç, ata binerim, atın sergirtirim, anahtar kahip ettim, al kaç, ateş sıçıradı, ayağımı vurdum, ata su ver, al kireci, ağzına alma, ahçe mi fayda ver mi “akça mı?”, (s. 5) al şu çocuğu “çocuğu”, akşamın hayır olsun, anamı isterim, astılar babamı, alma şu adamı, atı getir, atı bindi gelin, attan endi gelin, al bir deve, al bir öküz, arkası üstüne yatıyor, arkana al, alırdım³, almam, alı ipek⁴ ağır

V (s. 5-6)

¹ aya gözlü

² ahığı

³ amardım

⁴ ezilmiş ipek anlamına gelir

Kelime: (s. 6) vali, merdeven, vaka, velayetim

Cümle: (s. 5) var kandili yak, var ata su ver, var katırta⁵ su ver, var su getir, var şarap getir, var kömür al, var odun al, (s. 6) var ateş getir, var mangalı yak, var iskemniği getir, var mum kes, var bi yeniçeri⁶ çağır, var apodeipnon oku, var kliseyi aç, var öküze su ver, var atın saman ver, var diviti getir, var şiker al, var inci al, var soan al, var sarmusak al, var mum al, var kagun al, vardım, varmadım, varırım size, vurma, vurdum, vurdular, vurmam, verdim, vermedim, verdim sana, verdim malımı, vermesen gitme, var al şu horozu, vermem sana kızımı, var bak, varamam, vasiyet et, vasiyet etmedim, verme, varma

Y (s. 7-8)

Kelime: (s. 7) Yular, yelken, yağmur, yaban arısı, yorgan, yabancı, yerli, yemeni, yemin, yumurta, yavaşlık, yalan, yeğenim, yürek, yolculuk, yapıcı, (s. 8) yaba, yaprak, yeşil zeytin, gece kuşu, yüzlük, yangın, yastık, yılan, yılan balık, yağlık, yağ mumu, yoğurt

Kelime grubu:(s. 7) yavaş adam, yerli adam, yalan şaidi, yerin altı, yerin üstü, (s. 8) yağlı et

Cümle: (s. 7) yeme, yedi, yeyor, yemin verme, yerim, yemam, yüzünü yıka, yüzün koyu düşdüm, yumurta sattım, yemin etme, yemin ederim, yemin ettim, yesir oldum, yesir sattım, yemin verme, yeniden hesap görelüm, (s. 8) yazasın, yaz, yazma, yüksekte otur, yikan, yıka, yıkamadım, yabana git, yüreğim ağrıdı, yağmur yağıyor, yağmur çileşir, yanıyor, yakma, yak, yadın, yanarsın, yavlarım sana, yavladım, yalancı adamsın, yalan söylersin, yalan söyleme, yaz geldi, yaz mektubu, yaz ismini (adımı), yaz şamdani

E (s. 9-11)

Kelime: (s. 9) eyi “iyi”, eyilik “iyilik”, eyer ata, eşek, elek, ejdar, enni “enli”, ensiz, evimiz, elma, erik, engürü, ekseri, (s. 10) endaze, et, eskici, (s. 11) ekmekçi, eti, ezdar⁷

Kelime grubu:(s. 9) evli adam, elli kuruş, eski uruba, (s. 11) et tahtası⁸

Cümle: (s. 9) evledim, evlenirim, evlenmem, ev sattım, ev aldım, ev satarım, eşek satarın, eşek alırım, eşek doğurdu, en attan “in attan”, elma al, ekmek al, enişte sobahınız hayr ola, eylik edici, evim var, evim yok, eksik doğurdu, elim kesildi, elim çolak, (s. 10) elini tutma, evimi gelme, elime sıkma, elimi öp, elimi öptüm, endazeylen vur, eşeğe bindim, eşekten indim, eşeği sattım, eşeği aldım, et alayım, et sat, et satıyorum, et yedim, ekmek sat, ekmek aldım, ekmek pişiriyorum, ekmek pişti mi?, ekmek pişmedi, evlenmesin, evli misin⁹?, eşkare tut, elimilen tuttum, elimi açtım, elimi aç, edrebden gel “etraftan gel”, eti kaç para?, ekmek kaç para?, eşkare soliyi, eşkarden al, elimi kavuption, eşeği yüklet, eşeği su ver, eşeğe saman ver, eşekten eneceğim, (s. 11) enemedim eşekten, et kes, eti bişir, eti kıyma kes, ek bogdayı, ek arpayı, ek çavdarı, ektim mercemek, ektim bakla, ektim nohot, ekmek yerim, ekmek yedim, ekmek ye, ekmek yoğur, ekmek yorurmadım, ekmek getir sofraya, ekmekçi geldi, ekmek kes, eşeği bağla, ektim nohut

Z (s. 11-13)

Kelime: (s. 11) zampara, zaman, zindan, (s. 12) zeytin, zeytin yağı, zehir, ziyaret, zina, zaval[ı]lık, zarar, zarzavat, zencir, (s. 13) zencirci

Kelime grubu: (s. 11) zayıf adam, (s. 12) zulümkar adam, zehirli mança, züğürt adam ve fukara, zengin adam, zinahkar adam, zavallı adam, zararlı adam, zararsız adam

Cümle: (s. 11) zan ederim, zindana kodular, zindan[d]an çıktım, zindana vardım, zindana çok adam var, (s. 12) zindandan bir adam kurtardım¹⁰, zindandan bir adam kaşmış¹¹, zehirledim bir adam, zehirlediler beni, zehir satarım, zehir satma, zengin oldum, züğürt oldum, zalim ettim, ziyarete gittim, zina etme, zina ettim, zarar ettim, zarar oldu, zarar ettirme bana, zararı var, zararlı adam değil, zencire koma, zenciri kırıldı, (s. 13) zencir boğazında, zencirden çekti

I, İ (s. 13-15)

⁵ kotırta

⁶ yenizeri

⁷ ejdar

⁸ et tahtasına

⁹ evlen misin

¹⁰ kurturdum

¹¹ kaşmış

Kelime: (s. 13) iskemnen, İstanbul¹², itağ, ilahana, incir, iğne- inne, iğnelik, inci, **(s. 14)** ip, ırahatlık, ırmak-dere¹³, in büyük, İnstankö (İnstanköy), İzmit, İzmir, it, ipek, ipekli döşek, ipek sarı, **(s. 15)** ikilik, iplik

Kelime grubu: (s. 14) ılıcak su, imansız adam, imannı¹⁴ adam, ipekli yastık, ipekli yağlık, ipek yükü, ipek boyalı, ipek beyaz, **(s. 15)** iki döşek, iki adam, iki yastık, iki kuş, iki tekne, iki mum, iki dülgere

Cümle: (s. 13) İstanbul'dan¹⁵ geliyorum, İstanbul'a gideyorum, İstanbul'a vardım, İstanbul'dan¹⁶ mektup geldi, İstanbul'a mektup yolladım, İstanbul'a oğlum var, İstanbul'da kocam var, İstanbul'da güveğim var, isterim¹⁷, istedim, istemem, incir satarım, incir alırım, incir yerim, iğne satarım, iğne alırım, iki cam kırıldı¹⁸, inci satarım, **(s. 14)** inci alırım, **(s. 14)** ip satarım, ip alırım, intizar (intizam) ederim sana, ilk evvel doğdu, ırak ol bende, ikrar ederim, inkâr ederim, imana gel, iman eyle, ipek bağla, ipek satarım, ipek alırım, ipek yolladım¹⁹, ipeği tart, ipek bük, ipek boya, ipek al, inkâr etme, inkâr ettim, imanı verme, ince suyumı dökdüm, **(s. 15)** incitme beni, incidirim seni, ırsarla²⁰ uğradım, işleyesin, ileşme, ikram ederim, iplik satarım, iplik sattım, iplik aldım, iki defa attım, iki defa yazdım, iki eşek aldım, iki at²¹ aldım, iki öküz aldım, iki katır aldım, iki tosun aldım, iki koyun aldım, iki kuzu aldım, iki camuz aldım, iki cam kırdım²²

K, G (s. 15-21)

Kelime: (s. 15) kilim, kibrit, **(s. 16)** göz, kaş, kuprik, göğüs (adamin), koltuk, kepek, kepe, kasık, kısırak, koyun, kuzu²³, kaplan, keçi, kurt, küpe, kireç, kestane, kaysarı, kardaş, kayak, kız, kızciyaz, kadah, karı, kök, güneş, kandil, kalem, kahat "kağıt", karpuz, kavun, kabak, kılınç, **(s. 17)** kale, kalbden²⁴, keser, kuşak, kurşun, karınca, keten, Karadeniz, kasaba, güve, kazancı, gün, gece, karannıda, gökyüzü²⁵, köpek, **(s. 18)** kürek, kuftan, kör, kayınana, kayınata, gümüş, kaşık, kılıç, kilit, kavak, kömür, günah, gözlük, **(s. 19)** kalaycı, kuyucu, kuyu, görümcü, kedi, kuş, köprü, kaya, keşiş, katır, kazip²⁶, kazancı, kantar, günlük "buhur", köle, **(s. 20)** kahraman-kahramanlık, kamış, kısırcı, kaz, komşu, **(s. 21)** kasap, kav, kabak

Kelime grubu: (s. 16) kötü adam, kız kardaşı, kara karga²⁷, kızılbaş²⁸ valaeti, gök gürlüde, **(s. 17)** kanlı adam, kırmızı bez, köçek oğlanı, kaya koruğu, gece yarısı, kaç kız, **(s. 18)** keçi kulu, küfür adam, kısa adam, kör adam, günahkâr adam, günahsız adam, güzel kız, kasavetli adam, **(s. 19)** gayrı adam, kıymatlı evlat, kara su, kara kaşlı adam, kara köpek, güzel adam, kusursuz adam, kafası büyük, kırmızı toprak, kuru adam, koca adam, kaugacı adam, köse adam, kara sakallı adam, **(s. 20)** kasavetli adam, kara bıyıklı adam, kaba sakallı adam, gebe karı, gül suyu, kekik²⁹ yağı, kale duvar, kırmızı boya, karının kocası, kısır inek, kısır koyun, kısır keçi, kısır camız, **(s. 21)** Kuprız adası, Girit adası

Cümle: (s. 16) kısırağa bin, kaç önümden, **(s. 17)** karşı gelme bana, gitmem, giderim, kendimi öldürürüm, gidesin, göğnünü yapasın, geleyim seninlen, kaleyi aldım, gerdanımı öpeyim, kardaşını göresin, kötülük³⁰ yapmayasın³¹, gelin geldi, gelin ata bindi, kan etme, küfür³² söyleme, kız³³ kardaşına söyleme, **(s. 18)** kızın kaç yaşında, kızını evler, kaçma, kaçasın, kaçamadım, kim aldı, kim almadı, kendi başına iş görme, kırıldı, kırılmadı, katil oldu, getir buraya, görmesin, kalabalık olmasın, geldi bir adam, gideyim, gitmem, **(s. 19)** kanımı isterim senden, kazandım, geleyim, göreyim seni, günlük alırım, günlük satarım, gel, gel buraya, gelesin, Kayseri'ye giderim, **(s. 20)** gidelim ekliseye, gidelim papaza, gidelim patriğe, katıra tımar et, keçi alayım, gelin ağlıyor, gelin elini öper, kapat kulağını, gelesin bana, gece yatasın, günüs yatasın, kapa kapıyı, küsdüm, kaçasın geriye, karını boşama, görmedim yüzünü, geceniz hayr olsun, göz yaşı akıtma, karısı öldü, kocası öldü, kabaet etme, **(s. 21)** Kuprız'a gittim,

¹² İstanbul

¹³ deri

¹⁴ imanı

¹⁵ İstanbul'dan

¹⁶ İstanbul'dan

¹⁷ işerim

¹⁸ kırıldım

¹⁹ yolladım

²⁰ ırsarla

²¹ atı

²² kırıldım

²³ kazu

²⁴ kalbiden

²⁵ göyüzü

²⁶ kazep

²⁷ kargas

²⁸ Kızıbaş

²⁹ kekin

³⁰ körtülük

³¹ yampayasın

³² küfür

³³ kız

Kuprıztan³⁴ geliyor, korkma, gömneyini deysir, gömneyini geyin, gömneyini sat, gömneyini dik, gömneksiz kaldım, gömnek alayım, kar yağıyor, kar yağmış, kar yedim, kar esiyor, kav aldım, kav sattım, kabak aldım

L (s. 21-22)

Kelime: (s. 21) leylek, lezet ve nezet, lezetsiz³⁵, lodos, (s. 22) lanet, lakin, levent, lafazan (hatip), lafazan (palavracı), lahana

Kelime grubu: (s. 21) lezeci manca, lodos balık

Cümle: (s. 21) lodos esiyor, lodosan kırıldı gemim, lodosan boğuldu oğlum, lodosan boğuldu kocam, lodosan denizi çok, lodosuna girmem denize

M (s. 22-24)

Kelime: (s. 22) makat, minder, masal, mum, makas, maymun, mısır, mustahak, meme, merhamet, merhametsiz, maydanoz, manda, meyhane, (s. 23) murdarlık, bülbül ve bilbil, mecilis, musafirim, melayik, mürekkep, mercemek, mezar kazıcı, (s. 24) miskin, maya, mardiven, mertebe, miras, mübarek, millet, müraya, molla, müsellim, müflüz “müflis”, müstahak, makbul, müsele “mesel”

Kelime grubu: (s. 22) mısır tavuğu, mısır bodayı, marefetsiz adam, mısır hasırı, mış ata, mavi bez, maslım adam, mum yağı, (s. 23) miras yeyici, mahanasız adam, misk yağı, maldar adam, bülbül otu³⁶, (s. 24) mühür mumu, mayasılı adam, mümin adam

Cümle: (s. 22) makasla kesesin, maksus yazdım, manca pişir, masraf et, meremet et, merhametli olasın, (s. 23) miras yedim, mahana etme, malım var, malım aldılar, malım çaldılar, malımı oğlum yedi, manca pişir, malımı ver, malımı alırım, Mısır’a giderim, mezat eyle malı, musafir geldi, musafir alasın, misafiri kov gitsin, melayik geldi, melayik gördüm, mürekkep alasın, mürekkep satarım, mezara götür³⁷ adamı, mezar aç, mezarı ört kapa, mezar kaz, mezara gidelim, mezarda ağlama, müşavara eyle, (s. 24) mühür alasın, miskinden kaç, minkini yok

N (s. 24-25)

Kelime: (s. 24) nal, nalın, nalmant, (s. 25) nazar, namdar, nalet, nazihet, nam, nohut, nazlı, niyet, nane, nafele-yok, namus

Kelime grubu: (s. 25) nazir adam

Cümle: (s. 24) nişana at, nişana vurdum, ne yaparsın, ne gelmedin, ne yapalım, namaz kılma, namaz kıl, namaz kılalım, nazar ettiler, nazar etme, nasıl varayım sana, (s. 25) ne bileyin ben, nahak yere³⁸ öldü, ne hakkın³⁹ var iste, ne vereyim sana, neredesin, nerede⁴⁰ götürürsün, nerede durdursun, ne oturuyorsun, ne sabırsız adam, ne sigirdirsin, ne alıyorsun, ne satıyorsun, nereden geldin, ne vilaetensin⁴¹, ne sattın, ne aldın, ne geç geldin, ne gelmedin bize, nasıl⁴² adamsın, naz etme

O, Ö, U (s. 25-28)

Kelime: (s. 26) okka, oğlak, oğlan, ördek, orospu, orospo hane, ot, ova, ocak, ordu, okumak, (s. 27) oruç, öveyik “üveyik, buğday”, uçkur, örüzgâr, onluk, oda, (s. 28) orada, ömr⁴³, öyün, ortak, ortaklık

Kelime grubu: (s. 26) ölmüş adam, (s. 27) öfkeli adam, övey ana, övey baba, ol kâmil adam, ol ki ve onlar, o zaman ol vakıt⁴⁴, (s. 28) öğursuz adam

Cümle: (s. 25) öküze su ver, oda, oğlanı emzir, oğlan uyuyor, oğlanı oğru, oğlan⁴⁵ oyandı, öğle bilesin, oğlunu ever, oğlun⁴⁶ evlendi mi, ördek satarım, ördek alırım, ölüyü götürün, orospuyu sür, orospuyu öldür, orduya giderim, öperim, öpdüm, öp beni, okumuş adam, okurum, okuyasın, okut beni, öyerim, ömürlü olasın, ömürsüz

³⁴ kuspiztan

³⁵ lesetsiz

³⁶ ototu

³⁷ götür

³⁸ yer

³⁹ hakın

⁴⁰ neresde

⁴¹ vilaetensin

⁴² nasın

⁴³ örm

⁴⁴ vakın

⁴⁵ oğan

⁴⁶ oğun

olasın, ölmedin mi, öleceyim⁴⁷, öldür beni, öfke etme, (s. 27) öfkelenme⁴⁸, oruç tutarım, oruç tutma, orda yerinde kaldı, olmadı, otururum⁴⁹, öğrenesin, orak biçirim, ortakçı olalım, oturma⁵⁰, oturmam, oturursun, otur⁵¹, ömrün⁵² çok osun, osurdum, osurur, onu karışdırma, osur, otur yanıma, öldürme beni, örnek alasın, ördeği sat, örüzgâr esiyor, örüzgâr durdu mu, ölüm geldi, ölüm aldı, olurum, olmas, (s. 28) olsun, olacak, oğurludur, oynacıdır

B, P (s. 28-34)

Kelime: (s. 28) boğaz⁵³, boyacı, burun, bıyık, bilek, beygir⁵⁴, parmak, bal, pencere, bıçak, peşkir, bakır, bakırcı, bahçe, bez, boya, para, parmaklık, bal, papa, bakla, paşa, (s. 29) balık, pirinç, buğday, burgu, peynir, pancar, (s. 30) balukçı, bey ve pet, beyzade, baryam, bugün, Bağdat, buğa, (s. 31) büyücü, bilezik, palamar, boyunduruk, (s. 32) binamaz, Bağdat, bağırsak, büyücü⁵⁵, padişahlık, patrik, patrikhane, başpiskopos, binbaşı, pedere, puthane, (s. 33) put-putlar, peyamber, bahalı, panayur, bahr ve deniz, batıya, bahar, buhur, bakış, perde, benamus, benamusluk, bahil ve nekes, bap, bağımız, balta, boğaz, birden, birazdan, bu şekil, papaslar, (s. 34) palamut, piyade, putpereslik, bok, papaslık

Kelime grubu: (s. 28) bal mumu, (s. 29) bir büyük adam, bir küçük adam, borçlu adam, (s. 30) beyaz adam, başı aşağı, başı yukarı, benim oğlum, binek taşı, bikir adam, büyük adam, büyük⁵⁶ yazıcı, bitün “bütün” dünyanın adamları, (s. 31) beyaz üzüm, burun otu, büyük öküz, boş adam, büyük başlı, benim ağam, pek güzel, (s. 32) beş yorgan, beş yastık, beş döşek, bayağı adam, (s. 33) bitün⁵⁷ adamlar, (s. 34) boş adam, baharlı taam

Cümle: (s. 28) boşama karıyı, (s. 29) bağa gedirim, bağdan gelirim, bağı kesti⁵⁸, bağı budan, bağı boz, bağı çok üzümü var, bağı satarım, bağ aldım, balık alırım, balık satarım, pirinç alırım, pirinç sattım, buğday satarım, buğday al, buğday ekerim, buğday biçirim, buğdayı harmana getirdim, burguyunan delerim, bu gece varayım, bu gece gelme, bu gece gelesin, beni incitme, brak beni, padişah öldürdü beni, padişah öldü, padişah yeni öldü, borcunu vesenya, pancar satarım, panzehir⁵⁹ aldım, bileziğim var sende, (s. 30) bilezik aldım, bilezik sattım, buyurun, punar açarım, buyurdum, bağa gidelim, bana bakma, benimdir bu kız, bu hauta “hafta” gidelim, burada oturalım, binerim ata, buldum bir adam, ben seni severim, bensiz bir iş görme, bul beni, bağışla bana, bağışladım, bölerim malımı, bağla şu adamı⁶⁰, borçludur, binerim eşeye, (s. 31) boğazım ağrır, ben usaya “uzağa” gitmem, beni ustaya ver, pişman oldum, bendim sana söyleyen, bu suyu geçelim, bir semer aldım, ben seni sevmedim, buldum, başını kırma, boğdular attılar, bak şu adama, ben seni severim, bu sabunu kaç verisin, bile gidelim, barabar yürüyelim⁶¹, büyücülük etme, barmak basma, barmağını keserle, bizden⁶² irak ol, pişman⁶³ oldum, boşla beni, bardak alıyorum, beygir aldım, beygir sattım, bakış isterim, bağla şu adamı, (s.32) para alasın, para verdim, para saydım, parça parça ol, paramı ver, bağımı ayırırım, bu avrat benim, bu avrat senin, bu koca benim, bu koca senin, Bağdat’a gelirim, Bağdat’a giderim, Bağdat’tan ne getirdin⁶⁴ bana, besle beni, beş at adım, peşkir aldım, peşkir⁶⁵ satarım, beş oğlum var, beş kızım var, beslemem var, besleme tut, besleme kaçtı, besleme bulamadım, beslemeyi kovdu, (s. 33) bakarım, bakarsın, bakınız, bakdum-bakmadım, bakalum, bakınız, bak adam, başlarım, başladım, başlamadım, başlama, bahası yokdur, bağladım, parladım, (s. 34) bulurum, bulamadım, buldum, bilirim, bilirsin, bilmiş, bilir, bilmes, patladı

R (s. 34-35)

Kelime: (s. 34) Rabb’imiz, rahat, rahmet, rahmetli, rakam, reyiz “reis”, rakı, rahep “rahip”, rahbanlar “ruhbanlar”, rıza, rızacı, ruhani, ruya, rüzgâr, Rum, (s. 35) rüşfet, raya “reaya”, Ramazan, rayet “riayet”, raht

Kelime grubu: (s. 34) rahatsız adam, ruh mukaddes, (s. 35) rahim adam

⁴⁷ öledeyim

⁴⁸ öfellenme

⁴⁹ odururum

⁵⁰ odurma

⁵¹ odur

⁵² ömfün

⁵³ boğaks

⁵⁴ penkir ve pengir

⁵⁵ bayucu

⁵⁶ böyü

⁵⁷ bitüm

⁵⁸ kasti

⁵⁹ pancekir

⁶⁰ amdanı

⁶¹ yürülelim

⁶² bicen

⁶³ pişmanım

⁶⁴ getirdim

⁶⁵ peşir

Cümle: (s. 34) rahatladım, rahatladı, rahmet ettim, rast geldi, rıza ediyorum

S, Ş, Z (s. 35-40)

Kelime: (s. 35) sakarlık, santim, sepet, şamdan, sıçan, sivri, supa “sıpa”, sarı, soğan, seferci, sefer, semerci, şefteli “şeftali”, saman, (s. 36) samanlık, sirke, şeker, şarap, selam, selam aleykôm, şeraatçı, sahi, (s. 37) şimşean “şimşek”, sevdâ, sereskâr “serasker”, sahat “saat”, (s. 38) saçma, sakız, şilte, saltanatlık⁶⁶, simavi “semavi” padişahlık, şehir “şehir”, sususlar, sağ, (s. 39) şifa, selim “sağlıklı”, selim “hayatta”, simavi, sabr, sabursuz, selam, sadık, seray, şerret “şirret”, sene ve yıl, sarhat “serhat”, şimal, şerif, sonraki, sarraf, sultan, saltanat, şimden “yerinde”, şimdiki, şeytan, sohbet, sebep, sual

Kelime grubu: (s. 35) saç başımdan “başımdaki saç”, sakat adam, şahin kuşu, sime adam, sime tavuk, sarı adam, Şam vilayeti, subaşı, soğan dik, (s. 36) şamdan demiri, sarhoş adam, siyah adam ve kara, sır katibi, (s. 37) salih adam, sevdalı adam, sade yağı “sade yağ” ve say/sağ yağı, serbenş “serpençe” adam, sıcak su, soğuk su, su siğeri “sığırı”, silahlı adam, sarı saçlı adam, semis adam, (s. 38) semiz ot, sabah namaz, sekiz baş, seksen para, sarı öküz, sarı keçi, su yolu, (s. 39) saburlu adam, şol kadar, şüpheli adam, sarmusak döyüce, (s. 40)

Cümle: (s. 35) su ver, su verme, su ver bağı “bağa”, su ver bahçeye, su ver tarlayı “su ver tarlaya”, (s. 36) saman sattım, saman aldım, saman ver öküze, saman ver ata, saman ver ineğe, sirke satayım, sirke aldım, şeker sattım, şeker aldım, sarılayım, sen benimsin, söyleme bena “bana”, su ver, şarap satayım, şarap aldım, şarap içtim, sırtımda gömneyim kalmadı, seğırt tut beni, sattım bir eşek, sattım bir katır, su içme, su içmedim, susadım, su içerim, selamet gidesin, seğırdim, kaçdı, şeraat kestim, şeraata gidelüm, (s.37) saki/şayi tuttum, saki/şayi yolladım, sabah oldu, sabah olmadı, şimşek şakır, sakın dokanma bana, sancı tuttu beni, severim seni, sevmem seni, saman satıyorum, şeker aldım, sıçan tuttu getti, smarlarım sana, senin bende alacağın yokdur, sılâya gideyorum, sattım beygiri, satmadım elması, sıçıra geç suyu, sufra ko, satarım seni, sen benim adamımsın, secide “secde” ederim, sevinerim, severim, sevdim, (s. 38) sil tahtayı, süpür evi, suradını eğme, sipariç “sipariş” ettim, sakladım, sınırladım et alâsin, sattım katırı, sattım üzümü, satarım ayva, sattım⁶⁷ bir köle, sana derim gitme, sürgüne gittim, sürgünden geldi, sürerim seni, şiş alayım, şarap getir, saklandım, saklanasın, sıklet etme, şarap ver bana, sözümü tut, süpürürüm, zekât ver, safran satarım, safran⁶⁸ alırım, (s. 39) sahabı kimdir, şüphe etme, sen oğlunu ever, senindir oğlan, söyleme, suç etti, sat beni, soyı beni, sen kimsin, sefere gidiyorum⁶⁹, (s. 40) seferciler geliyor, sen beni ne çağırırsın, sana verdim yüz kuruş, sana verdim⁷⁰ on kuruş, sabah oldu kalk, sabah gelesin, sabah gidesin

T, D (s. 40-47)

Kelime: (s. 40) diş, dükkân, dil, cehendem, can, dirsek, diz, dırmak, don, döşek, çarçaf, çanak, tava, terazi, dimem “dram, dirhem”, (s. 41) tosun, tohum, tekne, çolban, tilki, tazı, davşan ve dauşan, tavuk, tütün, tavukçı, çocuk, turna ve turnavi, düşman, tahta, temiz, demir, taş, deli, divane, çıra, duvar, diken, toka, turşu, çizme, çarık, divan, (s. 42) çuval, çuvaldız, tay, tarla, darı, teskere, düş⁷¹, düğün, cemiyet, düşman, çadır, çayır, çorap, dağ, tükürük, tuzluk, ten, (s. 43) değirmen, dovacı “duvacı”, tamam, taacip, çekiç, top, tophane, domuz, deynek, defter, defterhane, deri, tosun, çavdar, doğruluk, doğru, (s. 44) dışurılık (?), tobruk, çekirge, çiçek, dere, tezgâh, tulum, cumaya, çerşamba, terciman, çift “çift”, çırak, (s. 45) tarak, tavan, direk, çalgıcı, dana, dülger, ceviz, direk, delik, divanhane, çekirdek, çarh, terzi, trup “turp”, (s. 46) deuter “defter”, dam, dayıma, tabut, Daut “Davut”, taun “veba”, tellal, daha, dolu, ceraat, çöl, cellat, cevap, canavarla, cennet, talap “talep”, tarap-hane, dünya, tembihleri, çok, dost-dostları, düşmanlık-düşman, tarik, tabelik “tövbelik”, dostuluk, terahumsuzluk, talapçılık, tafralılık, tembellik, dinsizlik, cahillik-cahil, taflamba (?) “alaycı, iğneleyici”, (s. 47) divan

Kelime grubu: (s. 41) Tokat vilayeti⁷², (s. 42) dinsiz adam, dul karı, dirlik evin, taze fasulya, taze bakla, demir kapu, tembel adam, çok adam, (s. 43) tamahkâr adam, diş⁷³ ehli, topal adam, (s. 44) deli oğlan, (s. 45) deniz kumu, tuzlu ekmek, tuzsuz ekmek, topuklu pupuç “papuç”, (s. 46) ceraatli adam

Cümle: (s. 40) diz çok, dişimi çıkardım, dükkânı aç, dükkânda otur, dükkânı kapat, dilimi sardım, cenk ederim, cehendeme gitmem, cehendeme gittim, can veriyor, tez söyle, dizim ağrır, (s. 41) dırnağını kes, tosun satarım, tosun alırım, dokanma bana, taşladılar, cermeden çıktım, çağır adamı, dinne beni, tenazül “tenezzül” etme, (s. 42) çok söyleme, düğün olmadı, düğüne varma, cemiyet oldular, düşünesin, düşündüm, durasın, durma kaçasın, tuzla balığı, düzlet döşeği, tornum var, dalga denizde çok, çırayı yak, dur orada, tembel adamı görme, (s. 43) diriliyor⁷⁴,

⁶⁶ saltanahlık

⁶⁷ satım

⁶⁸ saftı

⁶⁹ gidihiorum

⁷⁰ vardım

⁷¹ düşü

⁷² viladi

⁷³ diş

⁷⁴ dirileroy

tamamlandı, tacıplanırım, tacıplandım, tacıplandı, deyver bana, döverim seni, caht “cehd” eyle, tükettim⁷⁵ malını, doğurur, çavdar ekiyorum⁷⁶, çavdar biçerim, doğru yörü, tütün satarım, tuttum bir kuş, deli oldu kardaşım, terbiye⁷⁷ et, çamaşır yeyka “yıka”, dükkân satarım, delindi testi, dinini tut, (s. 44) tavam var, deli misin?, davet ediyorsun, tarkının “dargının” etme, çaldın malımı, taşı at, tok bu adam, dur orda, çaliver boynunu, çağırma çok, cumhur geldi, çalmadım, çalmayasın, deniz düştü, tercibe eyle adamı, daha ne var, tes varasın, denizi geçelim, deve geliyor, deveyi yüklet, deveye saman ver, denize düştün, çocuğa meme ver, çocuk hasta, (s. 45) çocuğu severim, tavil verdim, çok oturdum, darılma, düştüm, darıldım, dağa gedeyim, döğme beni, dokanma beni, çağırma beni, canın çıksın, dana doğdu, danaya saman ver, danayı satayım, dana aldım, deniz kumu aldım, tuz kat yemeye, duvar yapıyorum, duvarı yok, ceviz alasın, ceviz sattım, ceviz aldım, (s. 46) dama çıktım, dilerim-dile, doğma, doldururum, cebel alak, çalışırım, caht edeceğim, (s. 47) düşünürüm

F (s. 47)

Kelime: (s. 47) fikr, fikrimizde, fani, ferah, fenasen, fesat, fehm, fark, fırsat, fayde, faydesiz, fakir, fakirlik, fil, fildişi, farfara, fah, felek, fellah, fefese

Kelime grubu: (s. 47) fesatlı adam, fehim Allah, fakat Allah, Fars memleket, filan adam, fes padişah

Cümle: (s. 47) fikirlendi, fikr edelim, ferahlıyım sana, ferah ve ferah ettim

H (s. 47-50)

Kelime: (s. 47) Halep, (s. 48) harman, horoz, hırsız, hiyanet, hiyanetlik, hıyar, hasır, hapishane, hasta, hafta, heybe, hoca, halaya, hamal, haznadar, (s. 49) havlu⁷⁸, hasizlik “hasislik”, haftalık, halak “helak”, helas, haram, hak, hazene “hazine”, hakim ve hekim, hakimlik, habis, hökm “hüküm”, hokam “hükkam”, halan “halen”, harap, harami, halik, harp, haram, (s. 50) hareket “motivasyon”, hamam, havuz, hamir ve hamar, halka, hafif, hakan, halek, han “hakan”, han “konak”, haraç, haksız, halk, hapis, hamam, haham, hamamcı, hamaylı, haşa, hösn “hüsn”, huy, hulase, humma, hokkam “hükkam”, hususa, hır laf, “kavga”, hadum “hadım”, hayin, hayinlik

Kelime grubu: (s. 48) harmanı savı, hırsız adam, hayrsız adam, hiyanet adam, (s. 49) haramcı adam, hayırlı adam, haksız adam, her şey, her vakit, her gün, her an

Cümle: (s. 48) hıyar satarım, hıyar⁷⁹ aldım, harman ölçerim, harman döğerim, hapse kodılar, hapisden çıkdım, hasta eyi oldu mu?, hasta yatıyorum, hasta oldum, hasta kalktı, heybe aldım, hocaya git, hocada geldi mi?, halaya sattım, halaya alırım, huzmetkâr tuttum, huzmetkar tutarım, huzmetkâr kaçtı, hırsızlık etme, hesap görelim, hesabım var, (s. 49) hakkım var, hesap et, hırsız geliyor, hırsız tuttum, hırsız soyudu beni, halis evladım bu, hele ben⁸⁰ kaçayım, havlu satarım, havlu alırım, hizmet⁸¹ et bana, hayır öyle deyil, hayır eder, harap ettim, harap etti, (s. 50) hafifledim, hamama gideyim, hepsinide⁸² helas etti mi?

Alfabetik sırayı bozan kelimeler: eski uruba, gece kuşu, ileşme, gece kuşu, kız⁸³ kardaşına, göğüs atarım, kübe “küpe”, küprik, bal, ilm⁸⁴ “olm”, şap[k]a, ezdar⁸⁵, ektim nohut, çıplak adam

SONUÇ

Tarihî süreç içerisinde Türkler farklı alfabeler kullanmışlardır. Bu alfabelerden biri de Karamanlı Türkler tarafından kullanılan Grek alfabesidir. Eckmann’ın görüşüne göre Karamanlı Türkler, Selçuklular zamanında Bizanslılarla olan sıkı münasebetler neticesinde Hristiyanlığı kabul etmiş ve uzun süre Bizanslılarla birlikte yaşayan Türklerin torunlarıdır. Bunlar yaygın olarak Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgesinde, Karadeniz’in sahil bölgesinde, İstanbul’da ve başka yerlerde dağınık olarak yaşamışlar ve Türk-Yunan nüfus mübadelesiyle Yunanistan’a göç etmişlerdir.

Karamanlı Türkçesi-Yunanca şeklinde iki dilli olarak hazırlanan bu sözlük Baviera Eyalet Kütüphanesinde L.as.443’te kayıtlıdır. Sözlük 56 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfa iki sütun hâlinde düzenlenmiştir. Sağ sütunda Grek harfli Türkçe sözler, sol tarafta ise bunların Yunanca karşılıkları verilmiştir.

⁷⁵ tüketilin

⁷⁶ ekiyorum

⁷⁷ tebiye

⁷⁸ huvlu

⁷⁹ hırar

⁸⁰ ban

⁸¹ hrizmen

⁸² hepside

⁸³ kır

⁸⁴ olm

⁸⁵ ejdar

Karamanlı Türklerce Grek alfabesiyle yazılan bu sözlükte, ünlü ve ünsüzlerin gösteriminde ve bazı kelimelerin yazımında birtakım karışıklıklar ve eksiklikler görülmektedir. Sözlükte alfabetik sıraya zaman zaman uyulmadığı, kelime gruplarının ve cümlelerin madde başı yapılması görülmüştür. Aynı zamanda bazı fiillerin çekimine yer verilmesi eseri modern sözlük geleneğinden uzaklaştırmaktadır. Eser, bu tür olumsuzluklara rağmen zengin söz varlığı ve döneminin (19. yüzyılın ortası) ağız özelliklerini yansıtmaya açısından önemlidir. Örn.: Örn.: $\sigma = /s/ \sim /ş/$, $o = /o/ \sim /ö/$, $\pi = /b/ \sim /p/$, $\tau = /t/ \sim /d/$; $/d/ = \nu\tau \sim \tau$, $/ü/ = \text{ou} \sim \text{u} \sim \text{ou}$; var su getir, yerli adam, enemedim...

Sözlük, Anadolu ağızlarında görülen ses olaylarına yer vermesi, Arap harfli metinlerde tespit edilemeyen Türk dilinin bazı fonetik ve morfolojik özelliklerini yansıtmaya ve bazı kelimelerin arkaik şekillerine yer verilmiş olması gibi hususlar açısından dilcilere dikkat çekici malzemeler sunmaktadır. Örn.: inne “iğne”, deynek “değnek”, elim+e sıkma “elim+i sıkma”, yeykamak “yıkamak”, enmek “inmek”, övey “üvey”, büyük “büyük”. Bunlarla birlikte eserde dikkat çekici şu ses olaylarına rastlanılmıştır: $\text{ø} > \text{ı-}$, i- : lahana (Rum.) > ilahana, rahatlık (Ar. + T.) > ırrahatlık; $\text{ø-} > \text{ö-}$: rüzgâr (Far.) > örüzgâr; $\text{ø-} > \text{u-}$: ruba (İt.) > uruba; ü- , $\text{-ü-} > \text{ö-}$, -ö- : büyük (T.) > böyük, üveyik (T.) > öveyik; $\text{-i-} > \text{-a-}$: sahip (Ar.) > sahap; $\text{-i-} > \text{-e-}$: şehir (Far.) > şehir, vilayet (Ar.) > velaet; $\text{-u-} > \text{-a-}$: ruhban (Ar.) > rahban; $\text{-i-} > \text{-a-}$: sahip (Ar.) > sahap; $\text{g-} > \text{-ø-}$: peygamber (Far.) > peyamber; $\text{-h-} > \text{-ø-}$: merhamet (Ar.) > meremet, kabahat (Ar.) > kabaet; $\text{-l-} > \text{-ø-}$: Kızılbaş (T.) > Kızıbaş; $\text{-ğ-} > \text{-h-}$: kâğıt (Far.) > kahat; $\text{-ğ-} > \text{-y-}$: değnek (T.) > deynek; $\text{-k-} > \text{-h-}$: akçe (T.) > ahçe; $\text{l-} > \text{n-}$: lezzet (Ar.) > nezet; $\text{-ml-} > \text{-mn-}$: gömlek (T.) > gömnek; $\text{-nl-} > \text{-nn-}$: > dinle (T.) > dinne, enli > enni; $\text{-nn-} > \text{-nd-}$: cehennem (Ar.) > cehendem...

Kitabın adı *Lexikon turkikon kai graikikon* “Türkçe ve Yunanca Sözlük” olarak verilmiş olsa da yapmış olduğumuz inceleme sonucunda cümle niteliğindeki yapıların madde başı olarak daha çok verildiği görülmüştür. Bu sebeple eser bir çeşit günlük konuşma dilinde ihtiyaç duyulabilecek cümle yapılarının bir araya getirilmesi şeklinde hazırlanmıştır denilebilir. Örn.: tembel adamı görme, sattım bir eşek, balık satarım, dükkânı aç, dükkânda otur, var öküze su ver, çamaşır yeyka, deniz kumu aldım, danayı satayım, dana aldım, enemedim eşekten...

KAYNAKÇA

- Balta, E. (1998). Karamanlca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması (Çev. E. Üyepazarcı). *Müteferrika*, 13, 3-19.
- Balta, E. (2018). *Gerçi Rum İsek de Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz Karamanlılar ve Karamanlca Edebiyat Üzerine Araştırmalar* (3. baskı). Türkiye İş Bankası.
- Bekar, B., & Güngör, O. C. (2024). *Karamanlı Türkçesiyle yazılmış bir Hristiyanlık metni: Senin için bir helaskâr* (1. baskı). RumeliYa.
- Böler, T. (2020). *Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi* (1.baskı). Kesit.
- Demir, N. (2010). Türkiye’de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(1), 3-23.
- Dernschwam, H. (1992). *İstanbul ve Anadolu’ya Seyehat Günlüğü*. (Çev. Y. Önen, 2. baskı). Kültür Bakanlığı. (Orijinal çalışma 1923 yılında yayımlandı.)
- Develi, H. (2010). *Osmanlı’nın Dili* (1. baskı). Kesit.
- Eckmann, J. (1950). Anadolu Karamanlı ağızlarına ait araştırmalar I. phonetica. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 165-200.
- Eckmann, J. (1991), Karaman edebiyatı. H. Açıkgöz (Ed.), *Türk dünyası edebiyatı I* içinde (s. 20-37). Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ekin, C. (2017). Karamanlıların Soy Kütükleri: Karamanlca (Grek Harfli Türkçe) Kitabeli Mezar Taşları. *Sanat Tarihi Dergisi (STD)*, 16(2), 221-241. <https://doi.org/10.29135/std.295074>
- Ekşi, P. (2014). Karamanlı Edebiyatının Tarihsel Gelişimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 280-287. <https://doi.org/10.16992/ASOS.151>
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları* (1. baskı). Türk Dil Kurumu.
- Hagioreitēs, Z. (1838). *Lexikon turkikon kai graikikon*. En Benetia.
- Kayam, H. C. (1993). Lozan Barış Antlaşmasına göre Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve konunun TBMM’de görüşülmesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9(7), 581-608.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi* (1. baskı). Filiz Kitabevi.
- Özkan, N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri* (2. baskı). Türk Dil Kurumu.

KISALTMALAR

Ar.: Arapça

Çev.: çeviren

Far.: Farsça

İt.: İtalyanca

Rum.: Rumca

s.: sayfa

T.: Türkçe

ÇALIŞMANIN ETİK İZNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışma tek yazara aittir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
